

νὰ περιγράψωσι τὰς διαφθοράς μόνων τῶν λαῶν, οὐς εἶδον, ἄνευ οὐδενὸς ἄλλου. Ὅχι! ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες δὲν πρέπει νὰ μιμηθῶμεν φαντασιοπλήκτους τινὰς Εὐρωπαίους περιηγητάς, οὕτω πράττοντας, ἀλλ' ἀγωνισθῶμεν, οἷς δέδοται τὸ ἔργον τοῦτο, νὰ καταγράψωμεν ἐκείνα, ὅσα νὰ μᾶς διδάξωσι καὶ ἀναπτύξωσι δύνανται.

Ὁ σκοπὸς δ' ἐμοῦ, πραγματευομένου περὶ Σάμου, εἶναι ὅπως δώσω ἀκριβεῖς ὅσον ἔνεστι πληροφορίας περὶ τῆς φυσικῆς καὶ ἱστορικῆς καταστάσεώς της, διέλθω τὰ περίεργα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας της, ὅσα σχετίζονται μὲ τὰ παρόντα, ζητῶν νὰ ἰδεάσω τοὺς Ἕλληνας, ἔσσι ἀγνοοῦσι τὰ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης χώρας, καὶ ἐφελκύσω τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς κομὸν τινα εὐμήκη καὶ εὐθαλῆ ἀπσκοπέντα δυστυχῶς ἐκ τοῦ ὅλου τῆς Ἑλλάδος δένδρου, ὅστις ὅμως διὰ τὰ παθήματα κατέστη ἄξιος εὐσπλαγχνίας καὶ συνδρομῆς. Τοῦτο αὐτὸ καὶ περὶ Κρήτης ἔχω νὰ πράξω μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐκτυπώσεως τῆς παρούσης.

M. I. ΒΡΑΤΣΑΝΟΣ.

ΠΟΛΥΓΝΩΤΟΣ.

(Συνέχεια ἴδε φυλλάδιον 30).

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ἀφιερῶ ἐπὶ τὰ δόκλῃρα κεφάλαια τῶν περιηγήσεών του πρὸς περιγραφὴν τῶν ἐν τῇ Λέσχη γραφῶν τοῦ Πολυγνώτου, καὶ ὅμως ἡ περιγραφὴ ἀκράτως σύντομος οὖσα, ἀποβαίνει ἀπιστεύτως ξηρά. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Πολύγνωτος ἦτο προβεβηκὸς τὴν ἡλικίαν· ἡ νεότης εἶχε παρέλθει, καὶ ὁμοῦ μὲ αὐτὴν καὶ τὰ ἀθῦρματά της, καὶ οἱ ἑρωτῆς της· ἤδη ἕτεροι μέριμναι ὑπηγόρευον ἑτέρας συνθέσεις. Ὡς ὁ Τιντορέττης περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἐζωγράφησε τὸν Παράδεισον ὅπου διανοεῖτο νὰ μεταβῇ ἐντὸς ὀλίγου, οὕτω καὶ ὁ Πολύγνωτος ἐζωγράφησε τὸν Ἄδην εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ οἰκοδομήματος, ἐκλεξας τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ὁ Ὀδυσσεὺς καταβαίνει εἰς τὸν τόπον τῶν ψυχῶν καὶ συμβουλευέται τὸν μάντιν Τειρεσίαν, εἰς δὲ τὰ δεξιὰ παρέστησε τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἰλίου καὶ τὸν ἀπόπλουν τῶν ἐλλήνων.

Καὶ ἡ μὲν τελευταία τῶν γραφῶν τούτων περιγράφεται ὡς ἐφεξῆς ὑπὸ τοῦ Παυσανίου. Κατὰ πρῶτον ἐφαίνοντο οἱ περὶ τὸν Μενέλαον ἐτοιμαζόμενοι εἰς ἀναχώρησιν, καὶ ναῦται δὲ ἀναμιξ καὶ δοῦλοι ἐπιβιβαζόμενοι εἰς τὸ πλοῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ κυβερνήτης Φρόντις ἱστάμενος διευθετεῖ

τὸ πηδάλιον· πλησίον αὐτοῦ ἐφαίνετο ὁ Ἰθαιμένης φέρων ἐσθῆτα, καὶ ὁ Ἐχόαιξ καταβαίνων διὰ τῆς ἀποβάθρας καὶ βαστάζων χαλκὴν ὑδρίαν· ὀλίγον δὲ μακρὰν τοῦ πλοίου οἱ στρατιῶται τοῦ Μενέλαου, Πολίτης καὶ Στρόφιος καὶ Ἄλφιος, καταλύουσι τὴν σκηνὴν του, ἑτέραν δὲ σκηνὴν διαλύει ὁ Ἀμφιάλος, πλησίον τοῦ ὁποίου ἵσταται νεανίας τις. Ἡ Ἑλένη εἰσέτι δὲν ἐπεβιβάσθη εἰς τὸ πλοῖον, ἀλλὰ κάθηται νοχελῶς εἰς τὴν ξηράν· περὶ αὐτὴν δ' ἵστανται αἱ θεράπαιναι Πανθηλὶς καὶ Ἠλέκτρα, ἡ τελευταία τῶν ὁποίων ὑποδεῖ αὐτήν. Ἡ Βρησιῆς καὶ ὁ Ἴφις καὶ Διομήδης ἴστανται ἐκεῖ που πλησίον, θαυμάζοντες τὸ κάλλος τῆς Ἑλένης. Ἄνω τῆς Ἑλένης λίαν κατηφὲς ἐκάθητο ὁ Ἑλένος πορφυροῦν φέρων ἱμάτιον, καὶ πλησίον αὐτοῦ ὁ Μέγης μὲ τεθλασμένον τὸν βραχίονα, καὶ ὁ Λυκομήδης πληγὴν ἔχων ἐν τῷ καρπῷ τῆς χειρὸς καὶ κατημαχμένῃ τὴν κεφαλὴν· ὡς ἐπίσης καὶ ὁ Εὐρύαλος ἐφαίνετο κεκαλυμμένος ὑπὸ τῶν πληγῶν του. Ἐτεροι δὲ γυναῖκες Τρωάδες φαίνονται ἐδυρόμεναι τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν καὶ πρῶτῃ ἡ Ἀνδρομάχη, φέρουσα κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, παρίστατο θηλάζουσα τὸν Ἀστυάνακτα· ἐπίσης κεκαλυμμένη ἐφαίνετο καὶ ἡ Μηδισεκάζη, θυγάτηρ τῶν νόθων υἱῶν τοῦ Πριάμου· καὶ ἡ Πολυξένη ἔχουσα ἀναπεπλεγμένας τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ὡς ἐσυνειθίζον αἱ παρθέναι τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου. Προσέτι καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἐφαίνοντο ὡς ἡ Κλυμένη καὶ ἡ Κρέουσα, καὶ ἡ Ἀριστομάχη καὶ ἡ Ξενοδίκη. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς δὲ κλίνης ἐφαίνοντο καθήμεναι ἡ Δηνιόρμη καὶ ἡ Μητιόχη, καὶ ἡ Πείσις καὶ Κλεοδίκη. Πρὸς ἀντίθεσιν δὲ τῶν σκηνῶν τούτων ὁ Πολύγνωτος παρέστησεν ὀπίσω τῆς Ἑλένης καὶ τὴν Αἴθραν, τὴν μητέρα τοῦ Θησεῦς, ξυρισμένην ἔχουσαν τὴν κεφαλὴν, καὶ ἥτις, ἄγνωστος οὖσα παρὰ τοῖς πλείστοις, κινδυνεύει, νὰ φονευθῇ, εἰς δὲ τῶν ἐγκονῶν αὐτῆς, ὁ Δημοφῶν, προσπαθεῖ νὰ σώσῃ αὐτήν. Τελευταῖον παρίστατο ὁ γέρον καὶ σοφὸς Νέστωρ φέρων πῖλον ἐπὶ κεφαλῆς καὶ δόρυ ἔχων ἐν τῇ χειρί. Ἀναμφιβόλως ἐν τοιαύτῃ θέσει ἐσυλλογίζετο τὰς ἀνθρωπίνους δυστυχίας· πλησίον δ' αὐτοῦ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν, ὑπὸ τὰ ὕδατα τοῦ ὁποίου διεφαίνοντο αἱ ψηφίδες, ὁ ἵππος του παρίστατο εἰς σχῆμα ἵππου θέλοντος νὰ κυλισθῇ. Μακρὰν τῆς παραλίας ἐφαίνοντο τὰ τεῖχη τοῦ Ἰλίου, καὶ ὁ Ἐπειὸς γυμνὸς καταρρίπτων εἰς τὸ ἔδαφος αὐτά· ἄνω δὲ τῶν προμαχῶνων ἐφαίνετο μόνῃ ἡ κεφαλὴ τοῦ δουρείου ἵππου, τῆς ὀλεθρίου διὰ τοὺς Τρώας μηχανῆς ταύτης. Οἱ βασιλεῖς τῶν Ἑλλήνων, ὁ Πολυποίτης δεδεμένην ἔχων μὲ ταινίαν τὴν κεφαλὴν, καὶ ὁ

Ἀκάμας ἔχων κράνος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐνδεδυμένος θώρακα, ἵστανται περὶ τὸν βωμὸν τῆς Ἀθηνᾶς, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἀσπιδοφορῶν ὁ Αἶας, ὁμνυεῖ ὅτι εἶναι ἀθῶος ἀπὸ τῆς εἰς αὐτὸν προσαπτομένης κατηγορίας ὅτι παρεβίασε δηλαδὴ τὴν ἱέρειαν Κασάνδραν. Ἡ γυνὴ αὕτη ἐφαίνετο περίλυπος κατημένη κατὰ γῆς, καὶ βαστάζουσα ἔτι τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς, εἰς ἣν προσέδραμεν ἰκέτις ὅτε ἔσυρεν αὐτὴν ὁ Αἶας. Ὁ Ὀδυσσεὺς κατηγορεῖ αὐτὸν ὡς ἔνοχον καὶ ἐλπίζει νὰ λιθοβοληθῇ, ὁ δὲ Ἀγαμέμνων καὶ ὁ Μενέλαος ἀκούουσι μετὰ προσοχῆς τὴν κατηγορίαν. Ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Μενελάου ἐφαίνετο ἐξωγραφημένος ὄφας, ἄντικρυ δὲ τοῦ παρὰ τὸν Νέστορα ἵππου ἐφαίνετο ὁ Νεοπτόλεμος ἐξακολουθῶν μόνος εἰσέτι τὴν σφαγὴν πλησίον αὐτοῦ ὁ Ἐλκασσος ἐφαίνετο νεκρὸς καὶ μόλις ἀναπνέων, ὁ δὲ δυστυχὴς Ἀστύνοος πίπτων γονυκλιτῆς λαμβάνει παρ' αὐτοῦ θανατηφόρον πληγὴν. Μικρὸν τι παιδίον, τρομαχθὲν ἐκ τοῦ θαύματος, προσφεύγει εἰς τινὰ βωμὸν, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου κεῖται χαλκοῦς θώραξ· πέραν δὲ τοῦ βωμοῦ τοῦτου ἵστατο ἡ Λαοδίκη, καὶ ὀπίσω αὐτῆς ὑποστάτης λίθινος καὶ ἐπ' αὐτοῦ χαλκῇ λεκάνη. Ἐπίσης παρίστατο ἡ Μέδουσα κατὰ γῆς κατημένη καὶ βαστάζουσα μὲ τὰς δύο αὐτῆς χεῖρας τὸν ἀνωτέρω ὑποστάτην, καὶ πλησίον αὐτῆς γραῖαι τις ξυρισμένη, ἡ μᾶλλον εὐνοῦχος βαστάζων ἐπὶ τῶν γονάτων του καὶ παρηγορῶν γυμνὸν παιδίον, τὸ ὁποῖον ἐκ τοῦ τρόμου του καλύπτει μὲ τὰς χεῖρας τοὺς ὀφθαλμούς. Ἐκεῖ δὲ ἔκειτο πλῆθος φονευμένων· ὁ Πῆλις γυμνὸς καὶ ἐξέμμενος ἐπὶ τῶν νώτων, καὶ ὑπ' αὐτὸν ὁ Ἡϊονεὺς καὶ ὁ Ἄδμητος ἐνδεδυμένοι εἰσέτι τοὺς θώρακάς των· ἄλλοι δὲ ἄνωθεν τούτων καὶ ὑπὲρ τὸ λουτήριον ὁ Λεώκριτος, καὶ ὁ Κόροιβος ὁ μνηστήρ τῆς Κασάνδρας, καὶ φονευθεῖς ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου. Ἄνω τοῦ Κοροΐβου τούτου ἔκειτο νεκρὸς ὁ πολυπαθὴς καὶ λευκόθριξ Πρίαμος, καὶ ὁ Ἀξίων, καὶ ὁ ἀνδρείος Ἀγῆνωρ. Οὕτω ἀπανταχοῦ τὸ ἔδαφος ἐκαλύπτετο ὑπὸ νεκρῶν· ἀλλαχοῦ δὲ ὁ Σίνων καὶ ὁ Ἀγχίαλος μεταφέρουσι τὸ πτώμα τοῦ Λαομέδοντος, εἰς δὲ τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀντήνορος, ἄνω τῆς εἰσόδου, ἐφαίνετο κρεμάμενον δέρμα, ὕπερ ἥτο σύνθημα τοῖς Ἑλλήσι, ἵνα σεβασθῶσι τὸν φιλοξενήσαντα αὐτοὺς Ἀντήνορα. Οὗτος μετὰ τῆς θυγατρὸς του Κρινῶ, τῆς φερούσης τὸ νήπιον παιδίον τῆς, παρίστατο πλησίον τοῦ ἐπὶ πέτρας κατημένου Εὐρυμάχου καὶ τοῦ Γλαύκου, οἵτινες ἐφαίνοντο μετὰ τῆς μητρὸς των Θεανοῦς. Ἀπάντων τούτων τὰ πρόσωπα ἐξέφραζον τὴν μεγάλην αὐ-

τῶν συμφορὰν. Ἡ πατρίς των δὲν ὑπῆρχε πλέον καὶ ἤδη οἱ ὑπηρέται φορτώνουσι τὰ σκεύη των ἐπὶ ὄνου, ἐφ' οὗ κἀθηται μικρὸν τι παιδίον.

Τοιαύτη ἦν ἡ περιβόητος γραφή, περὶ τῆς ὁποίας ὁ Σιμωνίδης ἔγραψε τὸ ἀκόλουθον δίστιχον.

«Γράψε Πολύγυντος, Θάσιος γένος, Ἀγλαοφώντος υἱός, περπομένην Ἰλίου ἀκρόπολιν.»

Ἡ δ' ἑτέρα γραφή, ἡ πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ εἰσερχομένου, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, παρίστα τὸν Ὀδυσσεᾶ καταβάντα εἰς τὸν Ἄδην ὅπως μᾶθῃ τι παρὰ τοῦ Τειρεσίου περὶ τῆς σωτηρίας τῆς οἰκογενείας του. Καὶ ἐν τῇ γραφῇ ταύτῃ ὁ Πολύγυντος ἀνέπτυξεν ἄσπλην μεγαλοφυΐαν, καὶ τὸ φοβερὸν ἐν ταύτῃ μετέχει ἀληθῶς Δανταίου ποιήσεως. Τὸ πρῶτον ἀντικείμενον δὲ ἐφαίνετο εἰς τὸν θεατὴν ἦν ὁ Ἀχέρων ποταμὸς ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἐφύοντο κάλαμοι, ὡς εἰς βαλτωδὲς τι χωρίον, ὑπὸ δὲ τὰ ὕδατα αὐτοῦ διεκρίνοντο τοσοῦτον ἀμυδρῶς οἱ ἰχθύες, ὥστε ἐφαίνοντο μᾶλλον σκιαί. Τὸ ἀκάτιον τοῦ Χάρωνος διαπλέει τὸν ποταμὸν ἐκεῖνον, ὁ δὲ Πορθμεὺς, γέρων τὴν ἡλικίαν, ἵσταται ἐπὶ ταῖς κώπαις. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀφανῶν ἐπιβατῶν του διακρίνεται νέος τὴν ἡλικίαν ὁ Τέλλης, καὶ ἡ παρθένος ἔτι Κλεοβοία ἔχουσα ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς τὸ ἱερὸν κιθώτιον. Ἡ Κλεοβοία αὕτη πρώτη ἔφερεν ἐκ Πάρου εἰς Θάσον τὰ ὄργια τῆς Δήμητρος, ὁ δὲ Πολύγυντος ἠθέλησε διὰ τούτου νὰ ποιήσῃ περιφανῆ ἀνάμνησιν τινὰ τῆς πατρίδος του. Ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ Ἀχέροντος, εἰς ἀγνώμων υἱὸς ἀποπνίγεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς του, καὶ πλησίον αὐτοῦ ἱερὸς ὁλὸς τις τιμωρεῖται ὑπὸ γυναικὸς καὶ βασανίζεται παντοιοτρόπως. Ἀνωτέρω δὲ τῶν κολαζομένων τούτων φαίνεται ὁ Εὐρύνομος, τοῦ ἄδου ὁ δαίμων, ὅστις κατατρῶγει τὰς σάρκας τῶν νεκρῶν, καὶ μόνα τὰ ὀστά αὐτῶν καταλείπει. Ὁ δαίμων οὗτος ἔχει τὸ χροῖμα μεταξὺ κυανοῦ καὶ μέλανος, οἷον εἶναι τὸ τῶν μυῶν τῶν καθεζομένων ἐπὶ τῶν κρεάτων· οἱ ὀδόντες αὐτοῦ φαίνονται ὡς ἐπιζητούντες βορὰν, καὶ κἀθηται ἐπὶ δέρματος γυψὸς ὀπίσω αὐτοῦ παρίστανται δύο γυναικες ἡ τε Αὐγὴ καὶ Ἰφιμέδεια.

Ἄνωθεν τούτων οἱ συνεταῖροι τοῦ Ὀδυσσεύς, Περιμήδης καὶ Εὐρύλοχος, φέρουσιν ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν μέλανας κριοὺς, ὠρισμένους διὰ θυσίαν. Μετ' αὐτοὺς δὲ φαίνεται ἀνὴρ τις καθήμενος, ὅστις κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν καλεῖται Ὀκνος. Ἡ τιμωρία τοῦ ἀνδρὸς τούτου εἶναι ἀληθῶς περίεργος, διότι ἡ γραφὴ παριστᾷ αὐτὸν πλέκοντα ἐκ βρούλων σχοινίον, θήλεια δὲ τις ὄνος κατατρῶγει ἀείποτε τὸ

πεπλεγμένον· ὁ Ὀκνος οὗτος, ὡς λέγουσιν, ἦτο φιλόπονος ἄνθρωπος, ἀλλ' εἶχε γυναῖκα ἥτις κατησώτευε πάραντα ὅσα ἐκεῖνος ἔφερεν ἐργαζόμενος, λίαν δ' ἐπιτυχῶς καὶ εὐφυνῶς ὁ Πολύγνωτος ἐπενόησε νὰ παραστήσῃ τὸ μάταιον τῆς φιλοπονίας του καὶ τῆς γυναικὸς του τὴν σπατάλην.

Ἐκεῖ που πλησίον ὁ Τιτυὸς φαίνεται ἀπηυδηκῶς ἐκ τῶν ἀλγηδόνων του καὶ ἐγγὺς τοῦ θανάτου. Ἡ Ἀριάδνη κάθηται ἐπὶ πέτρας πλησίον τοῦ στρέφοντος τὸ καλῶδιον, καὶ βλέπει πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς Φαίδραν, ἥτις ἀπαγχονίζεται καὶ βαστάζει μὲ τὰς δύο αὐτῆς χεῖρας τὸν καταπνιγόντα αὐτὴν βρόχον. Πλησίον αὐτῶν, ὡς ἐν ἀντιθέσει, ἔθεσεν ὁ Πολύγνωτος δύο γυναῖκας, δι' αἷς δύνανται ἀλανθαστῶς πᾶς τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐν τῇ ζωῇ ὑπῆρξαν φίλαι. Αὗται εἰσὶν ἡ Θυία καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων αὐτῆς κεκλιμένη ἡ Χλωρίς. Ἡ Πρόκρις, πρώτη τοῦ Κεφάλου γυνή, ἵσταται παρὰ τὴν Θυίαν, ἡ δὲ Κλυμένη, δευτέρα αὐτοῦ γυνή, φαίνεται στρέφουσα τὰ νῶτα. Ἐσώτερον δὲ τῆς Κλυμένης ἔβλεπε τις τὴν Θηβαίαν Μεγάραν, ἣν διεζεύχθη ὁ Ἡρακλῆς, καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Σαλμωνέως καθεζομένην ἐπὶ πέτρας, καὶ πλησίον αὐτῆς τὴν Ἐριφίλην, ἥτις ὑπὸ τὸν χιτῶνα κρύπτει τὴν χεῖρα, δεικνύει δὲ μόνους τοὺς δακτύλους παρὰ τὸν πρᾶχλην. Πᾶς τις μαντεύει ὅτι ὑπὸ τὸν χιτῶνα κρύπτει τὸ περίφημον περιδέραιον, δι' οὗ ἐπληρώθη ἡ προδοσία τῆς. Ἄνω τῆς Ἐριφίλης ταύτης ἔγραψεν ὁ ζωγράφος τὸν Ἑλπίνωρα φέροντα ἔτι τὸ τοῦ ναύτου ἔνδυμα, καὶ τὸν Ὀδυσσεᾶ καθήμενον καὶ βαστάζοντα τὸ ξίφος ἄνω τοῦ βόθρου ἔνθα χύνεται τὸ αἷμα τῶν θυσιαζομένων ζώων, ἀπὸ τοῦ οὐοῦ τρέχει νὰ πῇ ὁ μάντις Τειρεσίαις. Μετὰ τὸν μάντιν ἵσταται ἐπὶ τινος λίθου ἡ μήτηρ τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀντίκλεια, καὶ κατωτέρω τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐπὶ θρόνων καθεζόμενοι ὅτε Θησεὺς καὶ ὁ Πειρίθους· ὁ Θησεὺς βαστάζει καὶ τὸ ἴδιον ξίφος καὶ τὸ ξίφος τοῦ φίλου του, ὁ δὲ Πειρίθους προσβλέπει μετ' ἀγανακτήσεως τὰ ξίφη ταῦτα, ἅτινα τόσῳ κακῶς ὑπηρέτησαν αὐτὸν ὅτε ἀπεπειράθη τὴν ἀρπαγὴν τῆς Περσεφόνης. Οἱ δύο ἥρωες δίδουσι δίκην ἐνταῦθα τοῦ τολμηματός των, διότι εἰ καὶ δὲν εἶναι δεδεμένοι δι' ἀλύσεων ἐπὶ τῶν θρόνων, μένουσιν ὅμως προσκεκολλημένοι ἐπ' αὐτῶν ὡς ἂν τὸ σῶμά των συνεφύετο μετὰ τῆς πέτρας.

Ἐφεξῆς ἡ σκηνὴ μεταβάλλεται ἐπὶ τὸ χαριέστερον. Ἡ Κλυτῶ καὶ ἡ Καμίνη, θυγατέρες τοῦ Πανδάρου, ἄνθουσιν ἐστεφανωμέναι, παίζουσιν εἰς

τοὺς ἀσπραγάλους· ὁ πρόωρος αὐτῶν θάνατος οὐδὲλως διέκοψε τὰς ἀθῶας παιδιὰς των, αἷς καὶ ἐν ἄδου ἐξακολουθοῦσι. (1) Μετὰ τὰς θυγατέρας τοῦ Πανδάρου φαίνονται οἱ ὁμηρικοὶ ἥρωες, εἴτα οἱ ἀρχαῖοι σοφοί, οἵτινες διάγουσιν εἰς τὰ Ἡλύσια ἀμέριμνον καὶ εὐδαίμονα βίον. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα καὶ ἐνταῦθα τηροῦσι τὰ ἐν τῷ κόσμῳ μίση καὶ τὰς φιλίας των. Ἰδὲ, οἱ μὲν Ἕλληνες ἵκωνται εἰς τὸ ἑν μέρος, οἱ δὲ Τρῶες εἰς τὸ ἕτερον. Ἐν μέσῳ των Ἑλλήνων ὁ Ἀντίλοχος φαίνεται πρῶτος, τὸν μὲν πόδα στηρίζον ἐπὶ πέτρας, τὴν δὲ κεφαλὴν ἀκουμβῶν ἐπὶ τῶν δύο χειρῶν του. Μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Ἀγαμέμνων ἀκουμβῶν τὴν μασχάλην εἰς τὸ σκῆπτρόν του, καὶ φέρων ῥάβδον εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ὁ Πρωτεσίλαος καθεζόμενος προσβλέπει τὸν Ἀχιλλέα, παρὰ τὸν ὁποῖον ἵσταται ὁ Πάτροκλος. Πάντες οὗτοι εἶναι ἀγένειοι ἔτι πλὴν τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ἄνω τούτων παρίσταται ὁ Φῶκος, ὠραίον μειράκιον, καὶ ἡ Μαῖρα καθεζομένη ἐπὶ πέτρας. Ὅπισω αὐτῆς ὁ Ἀκταίων καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, βαστάζοντες εἰς χεῖρας νεβρὸν ἐλάφου, καὶ καθεζόμενοι ἐπὶ ἐλαφείου δέρματος· πλησίον αὐτῶν καίται θηρευτικὰ κύων ἐξηγοῦσα τὸν θάνατον τοῦ Ἀκταίωνα, ὀλίγον δὲ μακρὰν οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐξωγραφῆθησαν ὁμοῦ ὑπὸ τοῦ ζωγράφου· Αἴας ὁ ἐκ Σαλαμῖνος, καὶ ὁ Παλαμήδης καὶ ὁ Θεοσίτης· οὗτοι παίζουσιν εἰς τοὺς κύβους, ὁ δὲ ἕτερος Αἴας τοῦ οὐοῦ τοῦ χρώμα ὁμοιάζει ὡς ἄνδρὸς ναυαγῆσαντος, διότι ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος του διακρίνεται ἔτι ὁ ἄφρὸς καὶ ἡ ἄλμη τῆς θαλάσσης, προσβλέπει τοὺς παίζοντας· καὶ ὁ Μελέαγχρος ἐνταῦθα παρίστατο θεωρῶν τὸν Αἴκντα· ἅπαντες οὗτοι ἔχουσι γένεια ἐκτὸς τοῦ Παλαμήδου. Εἰς δὲ τὰ κάτω τῆς γραφῆς μέρη, μετὰ τὸν Πάτροκλον καὶ ὡς ἐπὶ λόφου τινός, κάθηται ὁ Ὀρφεὺς, καὶ διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς βαστάζει τὴν κιθάραν, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς ψαύει μελαγχολικῶς τοὺς κλύνας ἰτέας φυομένης ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς Εὐρυδίκης του, καὶ τὸ δένδρον προσανακλίνει πρὸς αὐτόν· ὁ περίφημος μουσικὸς εἶναι ἐνδεδυμένος ἑλληνικῶς, καὶ οὔτε ἡ ἐσθῆς εἶναι θρακικὴ, οὔτε φέρει τὸ θρακικὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα· ἀπὸ δὲ τοῦ ἐτέρου μέρους τοῦ δένδρου κύπτει προσετικὸς ὁ Προμέδων, ὅς τοσοῦτον ἠρέσκετο εἰς τὴν μουσικὴν τοῦ Ὀρφέως. Ἐνταῦθα ἐφαίνετο καὶ ὁ Σχέδιος βαστάζων ἐγγχειρίδιον, καὶ φέρων στέφα-

(1) Ἐν τινι τοιχογραφίᾳ τῆς Πομπηίας διεσώθη λαμπρὸν σύμπλεγμα νεανίδων παιζουσῶν εἰς τοὺς ἀσπραγάλους.

νον ἐξ ἀγριάδος, καὶ μετὰ τοῦτον ἐν ὁρόνῳ καθεζόμενος ὁ πολὺς Πελίας προσβλέπων τὸν Ὀρφέα. Παρὰ τὸν Πελίαν ἀθήναι ὁ Θάμυρις καταβέβλημένος ὅλως καὶ τυφλὸς, καὶ ἔχων ἐν ἀταξίᾳ τὴν τε κόμην καὶ τὰ γένεια· εἰς τοὺς πόδας του φαίνεται ἐβριμένη λύρα, ἔχουσα συντατριμμένους τοὺς πῆχεις καὶ ἐσπασμένους τὰς χορδὰς, ἄνω τοῦτου ὁ Μαρσύας διδάσκει τὸν Ὀλυμπον τίνι τρόπῳ νὰ παίζει τὸν αὐλόν.

Ἐν μέσῳ δὲ πῶν Τρώων ἐβλεπέ τις τὸν Ἔκτορα καθεζόμενον, καὶ διασταυροῦντα ἀμφοτέρους τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ γόνατος, ἐν σχήματι τεθλιμμένου ἀνδρός· τὸν Μένωνα καθήμενον ἐπὶ λίθου καὶ φοροῦντα χλαμύδα ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐφαίνοντο ὄρνιθες κεντημέναι· ἐκεῖ που δὲ καὶ τὸν Σαρπηδόνα, ὅστις κρύπτει τὸ πρόσωπον μὲ τὰς χεῖράς του, καὶ ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ ὁποίου ἐπακουμβᾷ τὴν χεῖρα ὁ Μένων· πλησίον δὲ τοῦ Μένωνος ἐφαίνετο γυμνὸς παῖς Αἰθίοψ,, καὶ τοῦτο διότι ὁ Μένων ἦν βασιλεὺς τῶν Αἰθίοπων. Ἐπίσης πλησίον τῶν ἀνωτέρω παρίστατο ἀγένειος ὁ ἐκτεθλημένος Πάρις, κροτῶν, ὡς τις τῶν ἀγροίκων, τὰς χεῖρας, καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου καλῶν πρὸς ἑαυτὸν τὴν Πενθεσίλειαν, ἥτις φέρουσα ἐπὶ τῶν ὤμων δέρμα Παρδάλεως καὶ τόξον βαστάζουσα θεωρεῖ αὐτὸν περιφρονητικῶς. Ἡ βασίλισσα αὕτη τῶν Ἀμαζόνων καὶ ἐν τῷ βίῳ εἶχεν ἀπορρίψει ὁμοίως τὸν ἔρωτά του. Ἐστραὶ δὲ ἄνω τῆς Πενθεσίλειας δύο γυναῖκες φέρουσιν ὕδωρ εἰς κατεσπασμένα ἀγγεῖα, διὸ τὸ μὴ εἶναι μεμυημένοι, ἢ μία αὐτῶν εἶναι εὐειδὴς ἔτι, ἢ δὲ ἄλλη προβεβηκυῖα· Καὶ ἡ Καλλιστώ δὲ καὶ ἡ Νομίς, καὶ ἡ Πειρὼ ἐνταῦθα ἐφαίνοντο.

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω γυναῖκας, εἰς τὸ ἕτερον τῆς γραφῆς πέρας ἐπανέρχονται καὶ αὖθις τὰ βασανιστήρια καὶ εἰς αὐτὰ ἀπολήγει ὁ πῖναξ. Καὶ πρῶτον ὁ Σίσυφος πρὸςπαθεῖ ν' ἀνελκύσῃ ἐπὶ κρημνόδους βράχου μέγιστον λίθον, ὅστις ὅμως ἐπαναπίπτει αἰείποτε. Ἰπῆρχε δὲ καὶ πῖθος τις ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔχουν ὕδωρ δι' ἐσπασμένων ἀγγείων, ἄλλαι τινες γυναῖκες, ὅσαι περιεφρόνησαν ἐν τῷ βίῳ τὰ μυστήρια τῆς Ἐλευσίως. Τέλος ἐφαίνετο ὁ Τάνταλος μαστιζόμενος ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης· πρὸς δὲ τῇ τιμωρίᾳ ταύτῃ ὁ ζωγράφος προσέθηκε καὶ τὸν φόβον ὑφ' οὗ κατέχεται ὁ δυστυχὴς, ὅστις βλέπει κρεμάμενον ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς του μέγιστον λίθον.

Τοιαῦται ἦσαν αἱ δύο τοῦ Πολυγνώτου μεγάλαι γραφαί, ἀς ἅπασα ἡ ἀρχαιότης ἐθαύμασε. Ἡμεῖς τὴν σήμερον δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν αὐτάς, εἰμὴ ἀτελῶς πῶς ἐκ τῶν ἐν Πομπηΐ ἀνευρεθεισῶν τοιχογραφιῶν, ἐν τισι τῶν ὁποίων ἀπαντῶνται συμπλέγματα ἀναμνηστικόντα ἡμῖν ἐν μέρει τὰς περιγραφὰς τῶν ἱστορικῶν περὶ τῶν τοῦ Πολυγνώτου συνθέσεων, ὡς εἶναι λόγου χάριν τὸ πληθὺς χάριτος καὶ φυσικότητος σύμπλεγμα τῶν παιζουσῶν εἰς τοὺς ἀστραγάλους. Μολονότι αἱ πλεῖσται τῶν διασωθεισῶν γραφῶν εἰσὶν ἀπομιμήματα ἢ παραμορφώσεις ἀδεξίων πολλὰκις ζωγράφων, δυνάμεθα ὅμως νὰ συμπεράνωμεν ἐξ αὐτῶν, ὅτι ὁ θαυμασμὸς μεθ' οὗ ἀναφέρουσιν τὰ ἔργα τοῦ Πολυγνώτου οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἦτον ὑπερβολικὸς. Ὁ Πολύγνωτος προήγαγε τεραστίως τὴν τέχνην· ἐξωγράφει καλλιπλοκάμους παρθένους, ἐνέδυσεν αὐτάς πλούσια καὶ ἄνθινα φορέματα, παρέστησε τὰ διακγῆ τῆς θαλάσσης ὕδατα δόσας αὐτοῖς ἀρκούσαν διαφάνειαν ὅπως φαίνονται ὑπ' αὐτὰ οἱ ἰχθύες, ἐξέφρασε τὸν φόβον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ταντάλου καὶ τὰς ἀγωνίας τοῦ κολαζομένου τούτου, τὴν ἀπελπισίαν εἰς τὸν ματαίως ὑπὲρ τοῦ Ἰλίου φονευθέντα Ἔκτορα, καὶ εἰς τὸν ναυαγὸν Αἴαντα ἡδυνήθη νὰ παραστήσῃ τὴν ἄλμην τῆς θαλάσσης. Πάντα ταῦτα ἡδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ μεταχειριζόμενος τέσσαρα μόνον χρώματα, τὸ ἐρυθρὸν, τὸ κίτρινον, τὸ κυανὸν καὶ τὸ λευκόν, καὶ ὅμως τοσαύτην ἁρμονίαν ἐγίνωσκε νὰ διδῇ εἰς τὰ ἔργα του ὥστε ὁ χρωματισμὸς τοῦ Πολυγνώτου ἐθαυμάζετο ἐμπαιθῶς ὑπὸ τῶν συγχρόνων του. Τὸ διάγραμμα αὐτοῦ ἦν ἀπλοῦν καὶ σίθαρὸν, ἰδέαν δὲ τινα περὶ τούτου δυνάμεθα νὰ λάβωμεν μάλιστα ἐκ τῶν ἀγγείων τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους, ὧν αἱ ὁμηρικαὶ παραστάσεις εἰσὶ πιθανῶς μεταγεγραμμέναι ἐκ τῶν τοῦ Πολυγνώτου γραφῶν. Τὸ κυριώτερον ὅμως προτέρημα τῶν τοῦ Πολυγνώτου πινάκων ἦν τὸ ἡθικὸν καλόν. Ὁ Ζήνων ἔλεγεν ὅτι θεώμενος τὰς γραφὰς τοῦ καλλιτέχνου τούτου ἐγένετο φιλόσοφος, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης παρήγγειλε τοῖς μαθηταῖς του ν' ἀποφεύγῃ τοὺς γράφοντας τοὺς ἀνθρώπους ὡς εἶναι ἐν τῇ φύσει, ὡς καὶ τοὺς παριστῶντας αὐτοὺς χειροτέρους, μόνον δὲ νὰ μένωσι πρὸ τῶν γραφῶν τοῦ Πολυγνώτου, ὅστις ἐγίνωσκε νὰ παριστᾷ αὐτοὺς καλλιτέρους ἀφ' ὅ,τι πραγματικῶς ἦσαν.

Μετὰ τὴν περάτωσιν τῶν ἐν Δελφοῖς γραφῶν, οὐδὲν γινώσκωμεν περὶ τοῦ Πολυγνώτου. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἔζησε διὰ τοὺς μεταγενεστέρους ἐνὸς ἐρ-

γάζετο ὡς ζωγράφος· ἀγνώμονες δὲ οἱ ἱστορικοὶ ἐφρόντισαν μᾶλλον νὰ περιγράψωσι τὰ ἔργα, περὶ δὲ τοῦ ἐργάτου ὀλίγιστα εἶπογ· ἀνέφερον μόνον ὅσα εἶχον ἀνάγκη ν' ἀναφέρωσι. Ἀλλ' ἄράγε καὶ ἡ ἀνθρωπότης κατὰ τί ἐνδιαφέρεται περὶ τοῦ ἀνθρώπου; Δι' αὐτὴν ὁ Πολύγνωτος ἦτο ὁ πατήρ τῆς ἀρχαίας γραφικῆς, καὶ τοῦτο δὲν τὸ ἐλησμόνησεν εὐτυχῶς.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ ΑΦΡΙΚΑΝΩΝ

ΥΠΟ
BENIAMIN ΓΑΣΤΙΝΟΟΤ.

(Συνέχεια ἴδε φυλλάδιον 30).

Οἱ Καβύλοι εἰσὶ λίαν προληπτικοὶ καὶ ἕκαστος αὐτῶν φέρει ἐγκόλπιον μικρὸν τεμάχιον μεμβράνης ἐφ' οὗ γέγραπται ἐδάφιόν τι τοῦ Κορανίου. Ἀξιοῦσι δὲ ὅτι προφυλάττονται οὕτω ἀπὸ πάσης μαγείας καὶ παντὸς ἀπεικατοῦ τοσοῦτον δὲ πεπεισμένοι εἰσὶ περὶ τῆς ἰσχύος τῶν ἐγκολπίων τούτων ὥστε κρεμῶσι τοιαῦτα καὶ περὶ τὸν αὐχένα τῶν ἵππων αὐτῶν. Ἄπαντες τὰ μέγιστα σέβονται τοὺς Μαραβούς αὐτῶν (ἱμάμημας, ἱερεῖς μωαμεθανούς) γέροντας αἰδεσίμους, οἵτινες ἔχουσιν ἐπ' αὐτῶν μεγάλην ἐπιρροήν. Οὗτοι δικάζουσι βίον λίαν αὐστήρην καὶ πάντοτε φαίνονται μελετώντες ἢ ἀνελίσσοντες κομβολόγιον, ἢ δὲ ἀγισσύνη αὐτῶν εἶναι κληρονομική.

Μεταξὺ τῶν μουσουλμανικῶν ἐθνῶν μόνοι οἱ Καβύλοι ἔχουσιν ἴδιον κώδικα τοῦ ὁποίου τὰ παρὰ γέλωτα δὲν πηγάζουσιν οὔτε ἐκ τοῦ κορανίου, οὔτε ἐκ τῶν ἱερῶν συγγραμμάτων ἀλλ' ἐκ προγενεστέρων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἀπ' αἰώνων διατηρηθέντων.

Οἱ Καβύλοι ἔχουσι σχολεῖα δεχόμενα πάντα τὰ παιδιὰ καὶ κείμενα τὰ πολλὰ εἰς μέρη γειτνιαζόντα μὲ τὰ τεμένη (τζαμιά), διευθύνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τοῦ Μουεζίνου (τοῦ καλοῦντος τοὺς Μωαμεθανοὺς εἰς τὴν προσευχὴν ἁνωθεν τῶν μιν αἰρέδων). Ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας των φαίνεται παραπλήσιος τῇ ἡμετέρᾳ μεθόδῳ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς. Ἡμίσεια δωδεκάς προσευχῶν καὶ τινα ἐδάφια τοῦ Κορανίου ἀπαρτίζουν τὴν ὅλην ἐπιστήμην τῶν πλειοτέρων Καβύλων. Τὸ καλῶς ἀναγινώσκειν τὸ Κοράνιον καὶ τὸ καλῶς γράφειν τὰ χωρία αὐτοῦ καὶ γινώσκειν

τὰ πολλὰ γνωμικὰ αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις εἰς τὴν μόνον οἱ Καδῆδες σχεδὸν φθάνουσι.

Οἱ Καβύλοι κατοικοῦσιν ὡς καὶ τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τῶν ὀρέων· εἶδομεν χωρία ἐκτισμένα μὲ τινα κανονικότητα καὶ ἔχοντα ἐν μέρει εὐθυγραμμίαν τινα. Πολλὴ ἀπλότης, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ καθαριότης ἐπικρατεῖ εἰς τὰς κατοικίας των καὶ μάλιστα παραβαλλομένης πρὸς τὰς τῶν Ἀράβων. Ἀνοίγματα κωνικά ἱκανῶς μεγάλα εἰς τὴν βάσιν τῶν τοίχων κατασκευαζόμενα χρησιμεύουσι πρὸς ἀποθήκευσιν τῶν τροφίμων, οἶον τῶν ξηρῶν καρπῶν, τῶν ὀσπρίων, τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ βουτύρου, ἐμπεριεχομένων τούτων ἐντὸς πηλίνων ἀγγείων, κλείονται δὲ διὰ μεγάλων λίθων ἐπικαλυπτομένων διὰ χώματος. Ἀποταμιεύουσι τὰ γεννήματά των εἰς μεγάλα ἐξ ἀργίλου δοχεῖα ἐγκλειόμενα ἐντὸς τοῦ τοίχου ἢ προσαρτώμενα εἰς ἰσχυροὺς ξυλίνους στύλους. Πήλινα δοχεῖα ἢ ἀγγεῖα ἐμπεριέχουσι τὰς προμηθείας τῆς καθ' ἡμέραν χρήσεως, οἶον τὸ γάλα, τὸ βούτυρον καὶ τὸ μέλι.

Ἄπαντα τὰ ἐπιπλά των συνίστανται εἰς ὀλίγους κοφίνους καλαμίνας, εἰς δύο πέτρας ὠρισμένας πρὸς ἄλυσιν τῶν γεννημάτων, εἰς ἀγγεῖα πήλινα ἱκανῶς ἀκάθαρτα, εἰς ψιάθους καὶ κώδια χρησιμεύοντα ὡς κλίνη. Τὴν νύκτα ἐξαπλοῦντες τὰς ψιάθους κατακλίνονται ἐπ' αὐτῶν, περιτυλίσσοντες τὴν κεφαλὴν διὰ τοῦ χαῖκ αὐτῶν ὅπως προφυλάττωνται ἀπὸ τῶν ἐπηρεῶν τοῦ καιροῦ.

Εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Καβύλου ἡ γυνὴ ἀπολαμβάνει πλεονα ἐλευθερίαν ἢ ἡ γυνὴ τοῦ Ἀραβος καὶ δὲν καλύπτεται τὸ πρόσωπον ὡς αὕτη, εἶναι δὲ πολλάκις δεκτὴ εἰς τὰς συνελεύσεις τῶν ἀνδρῶν, καὶ συνεσθίει ὅχι μόνον μετὰ τῆς οἰκογενείας ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ξενιζομένων.

Αἱ Καβύλιναι γυναῖκες ἔχουσι καὶ τὴν φροντίδα τοῦ οἴκου καὶ τὰς γεωργικὰς ἐργασίας εἰς αἷς καταγίνονται μετὰ τοῦ συζύγου αὐτῶν. Πρὸς δὲ ἐνασχολοῦνται καθ' ἐκάστην εἰς ὑφαίνειν ὑφάσματα καὶ ἀλέθειν τὸν σῖτον ἢ μαγειρεύειν. Ἐν γένει δὲ ἀλέθεται ὁ ἀναγκαῖος εἰς ἐκάστην οἰκογενεῖαν σίτος ὑπὸ γυναικῶν, αἵτινες ἐκτελοῦσι τὴν ἐργασίαν ταύτην ἄδουσαι. Τὸ δὲ ἐσπέρας δέον προσέτι νὰ πορευθῶσιν αὐταὶ καὶ προμηθευθῶσι γλυκερὸς ὕδατος ἐν τοῖς ἀσκοῖς εἰς ἀπόστασιν πολλὰκις ὁπωσοῦν μεγάλην φέρουσαι ὅμως ἀλείπτει μεθ' ἑαυτῶν τὰ τέκνα των.

Μάλιστα δὲ τὸν χειμῶνα καταγίνονται αὐταὶ